

A hőskorról, a kezdetekről

„Te, komám! A hályogkovács bátorságával vágtunk bele – nem gondolod?” jegyezte meg Wolfart Jani Alsómocsoládon, amikor a nemzetiségi műsorok 20. születésnapját ünnepeltük és egy ajtófélfának dőlve, kávékat szürcsölgetve az első adás részleteit néztük az ünnepi műsorban.

„Bizony, komám...” erősítettem meg, aztán elkezdtünk nosztalgizálni az első műsor felvételéről, Pista bácsi adásmenetéről, Lili-Laláról, aki a forgatások alatti történeteiben több „hili-halit” fogott ki a Drávából, mint egy balti halászflootta egy hónap alatt összesen. Felelmegettük a „II. szinkront” (a volt Sarokház presszó fedőneve), ahol terveket szövögettünk, például, hogy meg kellene csinálni a „Háromnyelvű embereket” – azaz olyan emberekről szólna a közös filmünk, akik németül, horvátul vagy szerbül és magyarul egyaránt beszélnek.

Később is, bármikor találkoztunk, valamelyikünk mindig előhozakodott a régi ötlettel: „Te komám, nem csináltuk meg a háromnyelvűeket!” Ez a „komázás” egyébként úgy beépült a szóhasználatba, hogy a régi pécsi kollégák a mai napig is csak így szólítanak. Jól esik, mert minden alkalommal, amikor így kurjantanak rám a stúdió udvarán, átvillan az agyamon valamilyen szép emlék a „hőskorból” – amikor ugye, bátrak voltunk.

Hogy is volt csak?

Az MTV pécsi, illetve szegedi stúdiói 1976-ban kezdték el tevékenységüket. Mindkét műhely sajátos arculatot igyekezett kialakítani. Az akkori pécsi stúdióvezetőnek, Békés Sándornak volt egy „fehér feltétele”, ami szerint a stúdiónak olyan műsorokat kell készítenie, amik a budapesti központban nem készülnek. Mi sem természetesebb, hogy Pécsen nemzetiségi műsorok készüljenek, hiszen Pécs egy soknemzetiségű régió valóságos központja, olyan kulcsfontosságú intézményekkel, mint a Pécsi Rádió, ahol már régóta szóltak anyanyelven az adások, vagy a Pécsi Tanárképző Főiskola nemzetiségi tanszékei, a nemzetiségi gimnáziumok, stb. A gondo-

lat kellő társadalmpolitikai hátszelet is kapott, hiszen az akkori nemzetiségi szövetségek egyre több fórumon szorgalmazták a nemzetiségi tv-műsorok beindítását. Az illetékes politikusok bólintottak és a munka megkezdődött.

Mégpedig így: a stúdióvezető megbízta Hárságyi Margit szerkesztőt, hogy szervezzen egy tanfolyamot német, illetve (akkor még) szerbhorvát/horvát-szerb anyanyelvű fiatalok és nem fiatalok részére, akik kedvet éreznek a televíziós munkához, és közülük kerülnek majd ki a leendő munkatársak. Napra pontosan 1978. április 5-én tizennyolc szerbhorvát és tizenkét német anyanyelvű jelentkezővel megkezdődött az első nemzetiségi riporter kerestetik.

Főiskolás koromban már elvégeztem egy újságíró-stúdiót és valami hasonlóra számítottam. Egy darabig, amíg különböző előadók szóban próbálták elmondani, mi is az a televízió valójában, úgy tűnt, nem is tévedtem. Aztán amikor elkezdtük „csinálni” a televíziót, kiderült, hogy ez azért valami egészen más. Bükkösi Laci szerkesztő-rendező egyre rafináltabb helyzetgyakorlatokat talált ki, Wiedermann Karcsi főrendező meg Bárány Gyuri vezető operatőr pedig felváltva lökdöste hol az egyik, hol a másik lámpa alá, mert hogy nem jó a „gégenem”. Mire a Jellassich bánná változott „riportalanyomtól” kérdezniem kellett volna valamit, csak az ujjnyi vastag smink és izzadságcseppek foglalkoztattak. Szegény Balázs Misi pedig másba izzadt bele. Kapott egy, az akkori Narodne novineből (délsláv hetilap volt. A szerk.) kivágott cikket, melyet jó riporterként, kicsit a kamerába, kicsit a papírba lesve – fel kellett olvasni. Belekezdett, majd megállt, aztán megint belekezdett és szenvedett egy darabig, majd feladta. A szöveg szlovén nyelvű volt, ami olyan, mintha egy orosz anyanyelvű bemondó szlovák nyelven olvasna fel. Szerencsére a szakmai zsűriben ülő Barics Ernő nyelvi lektor gyorsan helyére tette a dolgot.

A tanfolyam 1978. május 8-án zárult. Egy ideig műhelytitok maradt, hogy a már említett zsűri (Békés Sándor stúdióvezető, Sóvári Gizella stúdióvezető-helyettes, Wiedermann Károly főrendező, Hárságyi Margit szerkesztő, Szende Béla és Barics Ernő nyelvi lektorok) hogyan döntött. Aztán érkezett megint egy levél Tökölre, melyben ajánlatot kaptam a „délsláv” műsorok szerkesztői állására, valamint meghívást a május 25-én sorra kerülő első igazi felvételre. Mindkettőt elfogadtam, Wolfart Jani szavaival: „a hályogkovácsok bátorságával”. A német szerkesztői állást Knipf Erzsébetnek kínálták fel, ám ő, némi gondolkodás után, mégis a tudományos munka mellett döntött, maradt a tanárképző német tanszékén.

1978. augusztus elsejével egy olyan élet, illetve életmód kezdődött számomra, melyet még nagy

vonalaiban sem tudtam elképzelni. Meg kellett tanulni a televíziózás alapjait, aztán finomságait. Ilyen értelemben szakmává csiszolódott a felhalmozott ismeretek és tapasztalatok sokasága. Másfelől nem tudtam csak televíziósként viselkedni a „helyszínen”, hiszen egy pomázi, felsőszentmártoni, vagy éppen szakonyfalusi otthont csak nehezen hívtam „helyszínnek”, a benne lakó embereket pedig még a legszűkebb stábjban sem tudtam „riportalanynak” nevezni. Inkább Milán bácsinak vagy Kati néninek. Tudom, hogy ez a többi szerkesztőségben is így van. Talán ettől van az, hogy a mindenkori technikai munkatársaink mindig megjegyezték és ma is megjegyzik, hogy ezek a műsorok „másabbak” és ez nem csak a nyelvre vonatkozik. Ez talán abból adódik, amit sok évvel ezelőtt szintén Wolfart Jani fogalmazott meg: „A műsorok rólunk, nekünk és általunk készülnek.” A frappáns megfogalmazás talán annyiban módosult, hogy amióta a nemzetiségi műsorokat feliratozzák, már nem csak „nekünk” készülnek.

Az első nemzetiségi műsor német és szerbhorvát nyelven 1978. augusztus 16-án került adásba. Hogy azóta milyen fontosabb állomásai voltak a nemzetiségi televíziózásnak, milyen értékeket sikerült képernyőre és hangban megmenteni az utókornak, már-már

kisebbségi kutatási témának számít, mely vaskosabb tanulmányban jelenhetne meg. Születhetne még egy könyv – kevésbé tudományos céllal, melyben benne lenne a sok-sok sztori, a bakik, fényképek régi kamerákról, vágóasztalokról, forgatásokról, barátokról – élőkről és az eltávozottakról... Mert harminc év mégiscsak nagy idő.

Popovics István, rovatvezető

A média-paradicsom meghódítása

Huszonöt éve, 1983. szeptember 20-án jelent meg először a Magyar Televízió programjában a *Naša obrazovka* (A mi képernyőnk) című szlovák nyelvű, 15 perces havi magazinműsor. Abban az időben, amikor a televízió – az egyetlen Magyar Televízió – még média-nagyhatalom volt! Igaz, adásunk túlnyomórészt fekete-fehérben és filmre forgatva (ezek ma már a szakma muzeális fogalmai) tűnt fel a családok képernyőin, de a magyarországi szlovákság számára így is új lendületet adott. Ott, ahol minden este a Híradó jelentkezett, ahol a legnagyobb magyar művészek szórakoztattak! A dobozban, amely sokaknak mindmáig az egyetlen világra nyíló ablakot jelent. Szóval, ugyanott láthatták a nézők szlovák falvainkat, táncsoportjainkat, ismert személyiségeinket és egyszerű szlovák embereinket is. Ma már szinte felfoghatatlan, micsoda áttörés volt ez!

Nem könnyű számomra tizenöt év televíziós munkáját néhány mondatban összefoglalni. A pozsonyi *Komenský Egyetem* újságíró szakán rádiós-

nak készültem, hiszen tévéműsorunk akkor még nem volt. Másfél évet dolgoztam a *Ludové noviny* hetilapunknál, amikor 1983 tavaszán Regős Sándor stúdióvezető (korábban ismert varsói rádiós tudósító) az MTV Szegedi Stúdiójához hívott a szlovák adás beindítására. Az akkor elismert négy hazai nemzetiség közül már csak nekünk, szlovákoknak nem volt televíziós magazinunk. A németek műsorát Wolfart János készítette *Pécs* 1978 óta, ugyanott a délszlávokét Popovics Sztévo, *Sze-*

geden pedig egy éve taposta az utat *Fretyán* István a román adással. De nem csak rájuk számíthattam. Valóban a sors kegyének érzem, hogy műsorunk első rendezője Tóth-Szöllős András volt, akinek édesapja a Bács-Kiskun megyei szlovák Dunaegyházán evangélikus lelkészként szolgált, és ő a helyi általános iskolában tanulta a szlovák nyelvet. Kiss Róbert operatőrünk a szlovák határ menti Salgótarjában nőtt fel, ahol évszázadok óta élnek együtt a jó palócok és tót atyafiak. Mindkettejükkel több mint húsz

dokumentumfilmet forgattam, és lehetőségeink szerint mindmáig együtt dolgozunk.

Ez egy újabb dimenziója volt a rendszeres szegedi műsorkészítésnek, amelyet egyébként a műszaki kollégák és a gyártás is nagyra értékelték. Hiszen a szlovák adásnak köszönhetően – a dél-alföldi régióból kitorvén – eljuthattak a Pilisbe, Nógrádba, Zemplénbe és az ország más, szebbnél szebb, szlovákok lakta tájaira. Sokat forgattunk *Szlovákiában*, megfordultunk a *Vajdaságban*, *Párizsban*, *Torontóban* és másutt is.

Hálás vagyok a sorsnak és a szegedi televíziós kollégáknak, hogy leforgathattam szülőfalum kálváriáját, a *Keszölczi krónikát*, három részben a II. világháborútól a 1956-os forradalomig, hogy dokumentumfilmben adózhattam szlovákságunknak a csehszlovák-magyar lakosságcsere során elszenvedettekért, hogy megörökíthettük a világ utolsó szlovák drótosát, a 86 éves *Jatkovics* Miklóst a zemp-

léni *Nagyhután*, hogy leforgathattuk a tótkomlói *Lopusnyi* Andrással a 12 részes *Egy év a tanyán* című sorozatunkat – és még sorolhatnám...

Örülök, hogy távozásom előtt sikerült tehetséges kollégákat és utódokat nevelnem, *Király* Katka, *Antala* Zuzka személyében, akik szintén továbbadták, adják a stafétát, és a műsor *Domovina* (Szülőföld) címmel megy tovább.

S vajon mi lehetne nagyobb szakmai büszkeség számomra annál, mint hogy az Országos Szlovák Önkormányzat elnökeként a szlovákiai nemzetközi *Etnofilm Fesztivál* zsűrijébe készülök immár sokadik alkalommal, s örömmel hallom, hogy a versenyprogramba egykori szerkesztőségem, hajdani kollégáim dokumentumfilmjei ismét bekerültek!

Fuzik János, elnök
Országos Szlovák Önkormányzat

„Így kezdődött...”

Amikor *Regős* Sándor 1979 késő őszen a román nyelvű televíziós adás indításának konkrét lehetőségeiről tájékozódott Gyulán, a *Foia noastră* szerkesztőségében, többet beszéltünk Jean-Claude Killyről, a háromszoros olimpiai bajnok francia sí-királyáról, mint jövetele valódi céljáról. Az élménybeszámolót maga *Regős* Sándor, a jól ismert sportriporter tartotta. A nemzetiségi szerkesztőségben először találkoztunk egy olyan emberrel, akit korábban csak a tévéből ismertünk.

Regős tudott a békési románokról, hiszen az általa vezetett szegedi stúdióban készítette *Bubryák* István 1978-ban az első rólunk szóló önálló televíziós dokumentumfilmet. Emlékezetes képsorok rögzültek, amikor a méhkeréki ortodox templom kapuján kilépközül először fordult oda a Magyar Televízió kamerája. Ugyanazok az arcélek tűntek fel, mint egy húsz évvel korábban forgatott játékfilmben: 1958-ban *Máriássy* Félix a méhkerékiek közül választott szereplőket az országhatár-menti fogadóban játszó-dó filmjelenethez.

Én úgy emlékszem, hogy 1979-ben, amikor *Regős* Sándor Gyulán járt a Magyar Televízió román adása indítása ügyében, a Szegedi Tanárképző Főiskola fiatal tanárát ajánlották a figyelmébe. *Kimpián* Péter azonban inkább a katedrát választotta. Idő közben a Magyar Rádióban elindult a román nemzetiségi adás, és 1982 tavaszán már dobozba kerülhetett az *Ecranul nostru* első adástekercse is. A műsorterveket *Hoczopán* Sándor, a *Foia noastră* főszerkesztője vetette papírra. A rá jellemző gyakorlatiassággal írt az általa elképzelt stúdióképről is. A számos néprajzi ihletésű motívumot tartalmazó javaslatot *Regős* el-

vetette, de a főcímgrafikát támogatta. A „két irányból induló, a középpontban összefonódó kezek” sziluettje ma is látható a román adások elején. Az első műsor 1982. április 14-én került rögzítésre, nem kevesebb, mint két héttel az adásba kerülése előtt. A problémamentes, szuperlektorált adás dobozolása volt és maradt sokáig az alapvető szempont. Így a bemutatkozó műsorba végül is nem kerülhetett be a fő műsorszámunk szánt, hangzatosra tervezett tudósítás a gyulai Román Gimnázium új épületének átadási ünnepségéről, mert az impozáns intézmény avatását egyre csak halogatták a központi és a megyei pártbizottságon. A Magyar Televízió román adásában hosszú évekig *Gurzó* Mária, a nemzetiségi gimnázium tanára, az iskola mai igazgatója volt a műsorvezető.

Az *Ecranul nostru* története első szakaszának lezárását jelentette, amikor 1988-ban újszerű dokumentumfilm készülhetett a magyarországi kisebbségről. Ettől fogva kapcsolódtak be a stáb munkájába

a román nyelvű nemzetiségi televíziózás mai képviselői. A teológushallgató *Bekán Aurél* e filmben szerepelt először a képernyőn. 1989. június 18-án *Boka Tibor* a családja *Dáciáját* adta kölcsön a friss jogosítvánnyal rendelkező *Kreszta Istvánnak*, hogy Budapestről Szegedre és Gyulára vihessük a Nagy Imre újratemetésén részt vevő párizsi román emigráció képviselőit. Kevésbé ismert, hogy 1989. december 22-én az *Ecranul nostru* munkatársai voltak az elsők, akik a román forradalomról Aradon, Nagyváradon és Temesváron forgattak, a Magyar Televízió számára. A változásokon felbuzdulva, 1990 februárjában élő adást terveztünk a magyar és a román kulturális miniszter első találkozója idejére. *Glatz Ferenc* és *Andrei Pleșu* titkárságával meg is egyeztünk, hogy a két miniszter budapesti sajtótájékoztatóját olyan időpontra teszik, amikor azt élő, egyenes adásban adhatja majd a Magyar Televízió román nemzetiségi

műsora. A kisebbségi szerkesztőség nagy vállalkozásához azonban 1990-ben még nem sikerült kellő támogatót szerezni a köztévében.

Egy ismerősöm, az *Ecranul nostru* indulásakor úgy fogalmazott, hogy az adás egy nagyon amatőr műsor! Szerinte úgy ültünk a kamerák előtt, mintha attól tartanánk, bármely pillanatban ránk dől a stúdiódíszlet. Eleinte havonta egyszer, csütörtökönként a kora esti órákban jelentkezett a román adás. Szombaton délelőtt ismételték. Az első, távlatosan mégiscsak jeles adás ismétlésére azonban nem kerülhetett sor. Ez a nap ugyanis 1982-ben május 1-ére esett. Országos ünnep napjára. Belga rajzfilmet vetítettek a nemzetiségi műsor helyett. Így kezdődött...

Fretyán István

a Magyar Televízió román adásainak szerkesztője
1982 és 1990 között

Új kihívások előtt...

Magyarországon a nemzetiségi televíziózás 1978-ban, Pécsen indult. A hazai közszolgálati műsorkészítés húsz évvel a magyar nyelvű műsorok után kezdődött el, először német, szerb, horvát és szlovén nyelven. Célja az volt, hogy műsort sugározzon az itt élő nemzeti kisebbségeknek. A műsorok később

tovább bővültek: Szegeden hamarosan román és szlovák adás indult. Azután tíz évnek kellett eltelnie ahhoz, hogy a roma műsor 1992-ben elindulhasson, majd a kis létszámú kisebbségek műsora, a *Rondó* is havi rendszerességgel sugárzásra kerüljön.

Ezek a nemzetiségi műsorok hetente négy órára, feliratozva várják minden délután az érdeklődő nézőket. Az elmúlt harminc évben a műhelyek olyan archív anyagokat gyűjtöttek össze, melyek egyetemes kortörténeti értékek, filmes anyagok a magyarországi nemzetiségekről, értékek, melyek elvesztek már, és csak a filmszalag őrzi őket.

Magyarországon kisebbséginek lenni nem könnyű, az asszimiláció, a közösségek felbomlása, ezzel együtt a nyelv és a hagyományok elvesztése leképeződik a televíziós újságírók napi munkájában. Megállapítható, hogy 1978 óta egyre kevesebb a dialektust beszélő, szoros értelemben vett nemzetiségi közösséghez tartozó ember. De persze közben megjelent a modern kisebbségi identitás: az irodal-

mi nyelv használatával, a határok megnyílásával, az anyaországi televíziós csatornák elérésével megváltozott a médián keresztül elérhető tartalom.

Az MTV kisebbségi műsorainak készítői értik, naponta érzik azt a változást, amelyen kisebbségi közösségeink keresztülmennek. Harminc év nagy idő! Most, 2008-ban, itt az ideje, hogy lezárjunk valamit és újat kezdjünk. Itt az ideje annak, hogy szembe nézzünk a digitális átállás kihívásaival, a szinte végtelenített számú csatornákkal, azzal, hogy a konkurencia szinte elnyomja a kis költségvetéssel készülő műsorainkat, amelyek célja pedig, a kezdetek óta semmit nem változott: a hazai kisebbségi közösségek informálása, életük bemutatása, anyanyelvükön.

Meg kell tanulnunk az új technológiát, a velünk szemben támasztott elvárásokkal felvenni a harcot és meg kell felelnünk a most felnövekvő, új televíziós igényekkel rendelkező generációknak, ha továbbra is, akár húsz év múlva is informálni akarjuk közösségeinket.

Klein Judit, szerkesztőségvezető

